

***Et-Tuhfetu'l-Kādiriyye* Adlı Eserin Yazma Nüshası ve Yayınlanması Üzerine**

SİNAN İLHAN
Dışişleri Bakanlığı
Kabil Büyükelçiliği
Büyükelçilik Müsteşarı
sinan.ilhan@gmail.com

Tasavvufî hareketlerin toplumların ictimaî ve kültürel hayatını zenginleştirip, dil ve edebiyatına çok önemli katkılar sunduğu yadsınamaz bir hakikattir. Neredeyse bütün dillerdeki ilk yazılı ve şifahî eserler dinî ve ahlakî kaynaklıdır. Nasıl ki Yûsuf Hâs Hâcib'in (11. asır) *Kutadgu Bilig*'i, Edîb Aḥmed Yûkneki'nin (12. asır) *Atabetu'l-Hakā'ik*'i, Aḥmed Yesevî'nin (12. asır) *Divān-ı Hikmet*'i, Yûnus Emre'nin (13. asır) *Divān*'ı ve *Risāletu'n-Nuṣṣiyye*'si ve Hacı Bektāş Velî'nin (13. asır) *Maḳalāt*'ı Türk edebiyatının; Bābā Tāhir'in (16.asır) *Rubā'iyāt*'ı, Melāy-ı Cizirî'nin (16.-17. asır) *Divān*'ı, Aḥmed-i Hānî'nin (17. asır) *Mem-u Zîn*'i, Faḳî Teyrān'ın (17. asır) mensur ve manzum eserleri Kürt edebiyatının ilk ve en önemli örnekleriyse, benzer şekilde Peştû edebiyatında da görülen ilk eserler irfanî ve tasavvufî ağırlıklıdır. Peştû dilinde yazılan Suleymān Maḳu'nun 1215'te yazdığı *Tezkiretu'l-Evliyā*'sı, Rûšenî hareketinin kurucusu Bāyezid-i Enşārî'nin 16. asrın ortalarında kaleme aldığı *Hayru'l-Beyān*'ı ve 18. asırda kaleme alınan İbn Munîr'in *et-Tuhfetu'l-Kādiriyye*'si bunun en somut örnekleridir. Bunlar içerisinde İbn Munîr'in 'Abdulḳādir el-Geylānî'nin bir menāḳıb-nāmesi mahiyetinde kaleme aldığı *et-Tuhfetu'l-Kādiriyye* eseri oldukça önemlidir. Klasik Peştû edebiyatının nadir eserleri arasında yer alan bu eser, bu dilin tarihsel süreçte geçirdiği değişim ve evreler hakkında önemli bilgiler sunmakta, bu çerçevede kıymetli malumatlara ve örneklere ev sahipliği yapmaktadır. Bu haliyle eserin, klasik Peştû edebiyatında yeni bakış, görüş ve zaviyeler açmasının yanı sıra bu dil üzerinde yapılacak yeni araştırma ve incelemelere kaynaklık edeceği aşikardır. Dünyada tek yazma nüshası Dublin'deki Chester Beatty kütüphanesinde bulunan bu eser, Peştû dil ve edebiyatı araştırmacıları için önemli bir kaynak olmasının yanında tasavvufun bu dilin gelişimine yaptığı muazzam katkının da somut bir göstergesini teşkil

etmesi bakımından oldukça önemlidir. Keza tarihsel süreçte geniş bir coğrafyaya yayılan Kadirilik tarikatının tesiri, gücü, anlatımı ve ifade birliği konularında da bu eser önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu yazı, söz konusu eserin genel bir tahlilini yapmayı ve tarafımızca yayınlanma süreci hakkında bilgi vermeyi hedeflemektedir.

Et-Tuhfe ile olan teşriki mesaimiz, İrlanda'nın başkenti Dublin'de bulunan Chester Beatty kütüphanesinde¹ İslam tarihi ve Osmanlı kaynakları üzerinde 2014 Mayıs'ında araştırmalar yaparken başladı. Eserin farkına varmamız biraz da tevafuk eseri idi. Kütüphanede Kürtçe yazma eser olup olmadığı yönündeki sorumuz üzerine, mütebessim İrlandalı vechesini yüzlerinde hiç eksiltmeyen İslam Eserleri Bölümü yetkilileri, kütüphanede sadece *et-Tuhfetu'l-Kādiriye* adında bir eserin bulunduğunu belirttiler. Eseri elimize aldığımızda ön cilt kapağının arkasındaki sayfada kırmızı mürekkeple sonradan yazıldığı görülen “التحفة القادريّة در مديح عبد القادر (٥٦١-٤٩١) گیلانی بزبان ” کردی تألیف ابن منیر از نسخ نادره واز نفایس ٣٤٢ ورق ایست (İbn Munīr'in 'Abdulkādir-i Geylānī (491-561) hakkında methiyeler yazdığı nadir ve enfes nüshadan müteşekkil Kürtçe dilindeki *et-Tuhfetu'l-Kādiriye* 362 varaktır.) ibaresiyle karşılaşınca doğrusu çok heyecanlanmıştık. Esere ilk göz attığımızda Kürtçe'de, Osmanlıca'da, Arapça ve Farsça'da bulunmayan گ, ر, د, ت, ب, ر, خ, harflerini görünce ilk başta bu eserin kayıp bir Kürt lehçesine ait olabileceği düşüncesine kapıldık. Zira eserin Kürtçe yazıldığı kaydı vardı. Keza Kürtçe, Arapça ve Farsça'yı bilmemiz hasebiyle sayfaların neden bahsettiğini değişik oranlarda anlamaya başlamıştık. Lakin yine de anlaşılmayan yerler ve ibareler vardı. Dilleri farklı da olsa tasavvuf alanındaki eserlerin genellikle ortak bir dile sahip oluşu da bu yazmayı belli ölçüde anlamamıza imkân sağlamıştı. Yazmada özellikle “s”nin değişik bir telaffuzu olan “خ” harfi üzerinde yaptığımız araştırmalar, bu eserin Kürtçe değil Peştû dilinde yazıldığı gerçeğini bize gösterdi. Böylelikle kendimizi, bu eseri merkeze alan keyifli bir yolculuğun içerisinde bulduk.

İlkin *et-Tuhfe*'nin yazma nüshasının fiziksel özellikleri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Eser 18.3 x 11.40 ebatlarında olup temiz ve güzel

¹ İrlanda asıllı Amerikalı hayırsever, madenci ve koleksiyoncu Chester Beatty'nin (1875-1968) bağışladığı kitap ve sanat eserlerinden müteşekkil kütüphane 1969'da kurulmuştur. Dublin kalesinde bulunan bu vakıf, sahip olduğu zengin Hıristiyan (Ermenice de dahil), Çin, Japon ve Hint kitap, seramik, mobilya ve sanat yapıtlarının yanısıra, Selçuklu, Osmanlı, Arap dünyası, Orta Asya, İran ve Hindistan (Babür İmparatorluğuna ait) olmak üzere muhteşem Türkçe (Osmanlıca ve Çağatay lehçeleri gibi), Arapça ve Farsça nadide eserlerle Avrupa'nın önemli kütüphane ve sanat merkezlerinden biri addedilmektedir. İslam eserleri çoğu yazmalardan olmak üzere 6000 parçadan müteşekkildir. Bu eserler arasında 8. asra kadar giden 260 adet Kur'an-ı Kerim ve hat çalışmaları bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz: <http://www.cbl.ie/> ; <http://hazine.info/chester-beatty-library/> (07.02.2017).

bir nesih hattıyla kaleme alınmıştır. Sözkonusu eserin en son sayfasının içinde İngilizce yazılı ayrı bir not kağıdında, mürekkep ile “Ghulām Vilāyet İbn Munīr”² tarafından kaleme alınan bu eserin Sultān Aḥmed Şāh Durrānī’ye³ ithaf edildiği yazılmış, kurşunkalem ile de nüshanın 7 Mart 1940’ta satın alındığı notu düşülmüştür; ancak bu satın alma işleminin nerede ve kim üzerinden gerçekleştiği hususlarında ayrıntılı bir bilgiye yer verilmemiştir. Eserin başlangıcında da Aḥmed Şāh hakkında bir kasidenin yer alıyor oluşundan hareketle bu yazmanın 18. asrın ortalarında kaleme alındığı öngörüsünde bulunmak mümkündür. *Et-Tuḥfetu'l-Kādiriyye* Chester Beatty Kütüphanesi’nde PER ADD 413 numarasıyla Farsça kitaplar kataloğunun eki arasında kayıtlıdır. Chester Beatty Kütüphanesi’ndeki İslam eserleri yazmalarının katalogları, alanında yetkin şahsiyetler tarafından oluşturulmuştur. Türkçe,⁴ Arapça⁵, Farsça⁶ yazmalar ve Babür dönemi minyatürlerine⁷ ait kataloglar münferiden yayınlanmıştır.

Geleneksel İslam harsında, özellikle de tasavvuf alanındaki eserlerde sıklıkla karşılaşıldığı üzere müellifler kendilerinden nadiren bahsederler; öyle ki kendisi hakkında mufassal bilgiler veren müellife pek rastlanmaz. Burada da benzeri durumla karşılaşılmaktadır; eserin yazarı kendisine sadece 15 defa İbn Munīr (ابن منیر)⁸ ve iki yerde de Ruknuddīn İbn Munīr (رکن الدین ابن منیر)⁹ şeklinde atıfta bulunmuştur. Bu nedenle hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadığımızı belirtmek gerekiyor. Bununla birlikte Afganistan’da konunun uzmanı olan kişiler, İbn Munīr’in Peşāver’de doğup orada vefat ettiğini kaydetmektedirler.

² Müellifin isminin “Gulām Vilāyet İbn Munīr” şeklinde tespit edilmiş olması muhtemelen yazmanın 85’nci sayfasındaki “اوس غلام ولایت ابن منیر د ظلم پڑ به کار دارند تحریر” beyitin yanlış okunması dolayısıyladır. Bir sehiv ürünü olarak yanlış okunduğu anlaşılan bu beyit, “veliliğin bendesi İbn Munīr eseri kaleme almaya başladı” şeklinde anlaşılmalıdır.

³ Bu kişi, Kāndehār’da kurulan ve günümüzdeki bağımsız Afgan devletinin temelini teşkil eden Durrāniler döneminin kurucusu Aḥmed Şāh Durrānī’dir (1747-1772).

⁴ Vladimir F. Minorskiĭ, *The Chester Beatty Library A Catalogue of The Turkish Manuscripts and Miniatures* (Dublin: Hodges Figgis, 1958).

⁵ Arthur J. Arberry, *The Chester Beatty Library: A Handlist of the Arabic Manuscripts* (vols. 1-2: Dublin: Emery Walker (Ireland) Ltd., 1955-1956; vols. 3-8: Dublin: Hodges, Figgis & Co., 1958-1966).

⁶ Arthur J. Arberry, *The Chester Beatty Library: A Catalogue of the Persian Manuscripts and Miniatures*, 3 vols. (Dublin: Hodges Figgis, 1959-1962): vol. 1 by A. J. Arberry, M. Minovi & E. Blochet, ed. by J. V. S. Wilkinson (1959); vol. 2 by M. Minovi, B. W. Robinson, J. V. S. Wilkinson & E. Blochet, ed. by A. J. Arberry (1960); vol. 3 by A. J. Arberry, B. W. Robinson, J. V. S. Wilkinson, & E. Blochet, ed. by A. J. Arberry (1962).

⁷ Thomas W. Arnold & J. V. S. Wilkinson, *The Library of A. Chester Beatty: A Catalogue of The Indian Miniatures*, 3 vols. (London: Oxford University Press, 1936).

⁸ İbn Münir, *et-Tuḥfatu'l-Kādiriyye der Medayih-i Abdulkadir Geylānī (491-561)*, ed. Sinan İlhan (Kabil: TİKA Kabil Koordinatörlüğü Yayınları, 2016), ss.10, 14, 44, 71, 75, 85, 103, 105, 319, 395, 419, 561, 567, 636, 663, 700 ve 716.

⁹ İbn Münir, *et-Tuḥfetu'l-Kādiriyye*, ss.71 ve 663.

İbn Munîr kendisiyle ilgili yeterli düzeyde bilgi sunmamasına karşın, giriş kısmında *et-Tuhfe*'nin yazılış sürecine ışık tutan önemli tespitlerde bulunur. Burada o, eseri kendisinin kaleme aldığını ve dönemindeki âlimlerin övgüsüne mazhar olmuş başka eserlerinin de bulunduğunu kaydeder. Bir gün Mevlânâ Şâh Şerefcî ile karşılaştığında yazdıklarını ona göstermiş, kendisinin büyük bir mutasavvıf olması nedeniyle de onun övgü dolu sözleri karşısında mutlu olmuştur. Arapça yazdığı bu eserler arasında ‘Abdulkâdir-i Geylânî ile ilgili eserler de bulunmaktadır. Şâh Şerefcî, kendisini Peştûca yazmaya teşvik etmiş, onda böyle bir yeteneğin bulunduğunu ve bunu yaptığı takdirde de yazdıklarından “Afganların”¹⁰ haberdar olacağını söylemiştir. İbn Munîr, bu görüşmeden sonra Arapça kaleme aldığı eseri rafa kaldırmıştır. Na’îmgul ‘Abdulhâlik (نعيم كل عبد الخالق) ile beraber iki sene sonra tekrar Şâh Şerefcî ile bir araya geldiklerinde, Şerefcî Arapça yazmış olduğu eserleri Peştûca da kaleme alması yönündeki daha önceki isteğini tekrarlamıştır.¹¹ Kendisinin bu dilde şiir yazabilecek kadar yetkin olduğunu, buna karşın edebinden dolayı bu işe girişmediğini ifade eden İbn Munîr her iki üstadının ısrarıyla teklifi kabul etmiştir. O, en zor dillerden olduğunu belirttiği Peştûca ile yazılacak olan bu eser sayesinde Peştû dilinin zenginleşeceğini; Fars, Hindistan ve Türkistan’da bu eserin okunacağını¹² kaydetmektedir.

Bu bölümün hemen arkasından Aḥmed Şâh Durrânî’ye yönelik methiye türü bir kaside yazan İbn Munîr, pâdişâhlığın da Peştûnlara nasip olduğunu,¹³ şâh pâyesini alan Aḥmed Durrânî’nin Gazneli Sulṭân Maḥmûd gibi¹⁴ cesur olduğunu ve Hindistan’ı küffardan almak için fethi giriştiğini, Hz. Pîr’in (‘Abdulkâdir-i Geylânî) müridleri arasında yer alması sebebiyle hep galip geldiğini, Hindistan fethinin Gazneli Maḥmûd’dan kalan mühim bir miras ve iş olduğunu, Pencâp’ta Sîhlerden bıkan halkın Aḥmed Şâh’a dua ettiğini kaydetmektedir.¹⁵

Selis, sade, klasik ve zorlama olmaksızın yazılan bu kıymetli eser, yer yer Farsça ve Arapça beyitler dışında tamamıyla Peştû diliyle kaleme alınan tasavvuf ve Kadirilik tarikatı hakkında ayrıntılı bilgileri havi manzum bir çalışmadır. Eser, hamd ve senâ, Hz. Muhammed’e yönelik bir na‘at, Hulefâ-i Râşidîn’in menkıbeleri, Hz. Muhammed’in kademlerini ‘Abdulkâdir-i

¹⁰ İbn Mûnîr, *et-Tuhfetu'l-Kâdiriyye*, s.88. Afgan ıstılahının ilk başta sadece Peştûnlara hasır olduğu ve onları teşmil ettiğinin nişanesidir.

¹¹ İbn Mûnîr, *et-Tuhfetu'l-Kâdiriyye*, s.89.

¹² İbn Mûnîr, *et-Tuhfetu'l-Kâdiriyye*, ss.89-93.

¹³ Müellif kurulan ilk Afgan devletine işaret etmektedir.

¹⁴ İbn Mûnîr, *et-Tuhfetu'l-Kâdiriyye*, s.94.

¹⁵ İbn Mûnîr, *et-Tuhfetu'l-Kâdiriyye*, ss.93-106.

Geylānī'nin boynuna koyması şeklinde başlayan; daha sonra da Geylānī'nin doğumu, şekli ve şemali, giyimi, gündelik yaşamı ve insanlarla ilişkisi; davranış biçimi, cömertliği ve çağrısı; ibadet ve riyâzâtı, önderliği ve istikameti, müritlerine karşı şefkat ve yaklaşımı gibi hususlara yer veren 12 ana bölümden müteşekkildir.

Eserin Derî dilinde (Farsça) kaleme alınan mukaddimesinde¹⁶ İbn Munîr, tasavvuf ve irfanın Kur'an ve hadislere göre şekillendiğini, ilk bakışta bu iki temel esasa aykırı ve akla zıt gelen tasavvufî söylemlerin hemen reddedilmemesi gerektiğini belirtir. Ona göre Kur'an-ı Kerim'de de sıklıkla karşılaşılan bazı batınî anlamların ve ifadelerin tasavvufta da kullanımı söz konusudur; bu yüzden ilk başta anlaşılamayan ve aykırı gibi gelen sözlerin ve düşüncelerin bu doğrultuda değerlendirilmesi elzendir. Bu çerçevede İbn Munîr, tarikatta ruhun; kadem, lisan ve kalp merhaleleriyle inkişaf ettiğini, sufi ıstılahatında her mertebenin nihayetine mi'rac denildiğini, Hz. Nebî'nin mi'racının velîlerden, velîlerin mi'racı da 'âmeden farklı olduğunu kaydeder. Eserde müteakiben 'Abdulḳādir-i Geylānī'nin cismânî ve ruhânî şahsiyeti ele alınmaya başlanır. Onun için umumiyetle "Hz. Pîr, Pîr ve Muḥyedḏîn", yer yer de "Büyük Pîr / لوي پير / Geylān Şāhı / شاه جيلان, 'Abdulḳādir, el-Ġavṣu'l-A'zam" şeklinde nitelemeler kullanılır.

İbn Munîr eserinde başka eserlerden de alıntı yapmıştır. Öyle ki 11. bölümün 12. sened kısmında İmām Muḥammed b. Sa'îd b. Aḥmed b. Zerî ez-Zencānī'nin *Kitābu'l-Meşā bi Ravḏati't-Tevātîr ve Terbiyeti'l-Ḥavāfîr* adlı eserinde 'Abdulḳādir-i Geylānī ile ilgili olarak yer verdiği bilgileri Arapça olarak alıntılar.¹⁷ Eser kırmızı mürekkeple yazılmış tehlîl, tesbîḥ, taḥmîd, şalavât ve istiğfâr ibareleriyle hitama erer.

Eserin yayımına dair de bazı teknik bilgileri bu vesileyle paylaşmak isteriz. Orijinal üslûbuna ve yazımına sadık kalmak amacıyla, eserin yazma nüshası matbu metinde olduğu gibi korunmuştur. Bu çerçevede, asıl nüshada kırmızı yazılan kelime ve ibareler birebir dijitalize edilerek eserin tashihi yapılmıştır. Döneminin imla kurallarına riayette titizlik gösterilmiştir. Yazma nüshada bulunmamasına karşın, eserin görsel bediiyatını zenginleştirmek için, sayfalarda bir tezhip çerçevesine yer verilmiştir. Turkuaz, mavi, yeşil ve kırmızı renklerden oluşan bu tezhip çerçevesinin bezemesi, isteğimiz üzerine Heratlı müzehhip 'Abdulḡaffār Ḥabîbî tarafından oluşturulmuştur.

¹⁶ İbn Mūnīr, *et-Tuḥfetu'l-Kādiriyye*, ss.106-117.

¹⁷ İbn Mūnīr, *et-Tuḥfetu'l-Kādiriyye*, ss.538-542.

Son olarak dünyada tek nüsha halinde bulunan *et-Tuḥfetu'l-Ḳādiriyye*'nin yazmasının basılmasını üstlenerek, genel anlamda ilim dünyasının, özel olarak da tasavvuf ve Peştû dili araştırmacılarının istifadesine sunan Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Başkanı Serdar Çam ve Kabil Koordinatörü Süleyman Şahin'e özel olarak teşekkür etmek gerekir.